

Alle soorten sporen zijn echter niet geschikt voor deze methode. Maar het verwisselen van een filter is geen ingrijpende bezigheid zodat gemakkelijk van de ene naar de andere manier kan worden overgestapt. Hoewel men de verwachtingen niet al te hoog moet spannen, is een centraaldiafragma toch de moeite van vervaardigen waard.

DE SOORTEN VAN HET GESLACHT PANAEOLUS

I. INLEIDING

E. Kits van Waveren

Koninginneweg 136
1075 EL Amsterdam

Het uitwerken en determineren van enkele *Panaeolus*-kollekties, in september 1977 in Wales (Lake Vyrnwy) verzameld, bracht ons er toe alle in ons herbarium aanwezige en als *Panaeolus acuminatus* of *P. fimicola* gedetermineerde kollekties te herdetermineren (8 van de 21 kollekties waren fout gedetermineerd). Dit leidde er weer toe dieper in te gaan op het geslacht *Panaeolus* en het resultaat van onze vorsingen aan de lezers van *Coolia* voor te leggen in de nu volgende reeks artikelen. Deze beogen als uitgangspunt te dienen voor een andere amateur-mycoloog onder ons als deze dit geslacht en het in het Rijksherbarium te Leiden (hierna aan te duiden met L.) aanwezige materiaal diepgaand monografisch wil bewerken (het aantal soorten is klein). De lezer verwachtte een op determinatie afgestemd verhaal, beslist geen monografische bewerking van *Panaeolus*.

Voor ons heeft als basis gediend de beschrijvende sleutel van Kühner & Romagnesi in hun *Flora Analytique* (hierna te citeren als K & R), waarvan alle erin voorkomende soorten door ons zullen worden behandeld. Daarnaast hebben wij gebruik gemaakt van de tabellen van Hora (1957), Moser (1978) en Ola'h (1970). Deze laatste bevat nog 8 soorten uit Afrika en Amerika die wij weglaten.

De soorten van het geslacht *Panaeolus* zijn gekenmerkt door een glad, soms geaderd of gebarsten, kaal, celluleus hoedoppervlak, onregelmatig zeer fijn gevlekte lamellen (doordat de sporen

pleksgewijs op verschillende tijdstippen rijpen) en zeer donkere tot bijkans zwarte sporen die een flinke kiempore hebben.

Voor diegenen die geheel steunen op K & R eerst het volgende:

Anellientje (*Anellaria separatus* = *semiovatus*) mag volgens Moser (1978) en Singer (1975) niet meer - maar volgens Hora (1957), de Britse Checklist (1960) en Ola'h (1970) wél - meedoen, want zij heeft een andere habitus dan de soorten van het geslacht *Panaeolus*; zij is dikker en draagt een ring om de steel. *Panaeolientje* (*Panaeolina foenisecii*) mag van Hora, de Checklist, Moser en Singer niet - van Ola'h wél - meedoen omdat zij ruwe sporen heeft en *Copelandientje* (*Copelandia papilionacea*) mag alleen van Singer niet meer meedoen vanwege haar blauwkleurend vlees. Wij wachten nu op iemand die de 2 Chrysolientjes (*Panaeolus ater* en *P. phalaenarum*) verbiedt mee te doen omdat zij chrysocystieden op het lamellenvlak hebben. Bon (1970) heeft er al het subgenus *Strophaneolus* voor bedacht en Moser (1978) plaatst *P. phalaenarum* onder *Anellaria* (*P. ater*, bij welke soort Moser niet het voorkomen van chrysocystieden vermeldt, staat bij hem onder *Panaeolus*). Kortom: gebruikelijke verwarring. Zo blijft er van *Panaeolus* niet veel meer over. Wat wel? Dit zal blijken in ons tweede artikel waarin wij een beschrijvende en bekomentarierde sleutel geven. Deze sleutel is deels compilerend (omdat wij enkele soorten niet kennen) en bestaat uit de wat omgewerkte en gekombineerde sleutels van K & R, Hora en Ola'h. Van Hora nemen wij als belangrijk sleutelkenmerk de sporevorm (lentikulair, sublentikulair of ellipsoid-amygdaliform) over en van Ola'h de sporegrootte.

De direkte aanleiding tot het op schrift stellen van dit *Panaeolus*-verhaal is dat de beschrijvingen van de in K & R direkt na elkaar genoemde *P. acuminatus* en *P. fimicola* voor ons gevoel onvoldoende duidelijk het grote verschil tussen deze twee soorten doen uitkomen. Gevolg: beide soorten worden gemakkelijk met elkaar en *P. fimicola* met *P. campanulatus* verwisseld, waarop Michael-Hennig (1967) wijst. Bepaald onjuist en daarmee verwarrend is met name het zowel door K & R als Lange (1939) als voornaamste sleutelkenmerk genoemde feit dat de hoed van *P. acuminatus* hoger is dan breed.

Meerdere *Panaeolus*-soorten hebben uitgesproken platte (vaak zelfs min of meer ruitvormige), lentikulaire sporen, waarvan de breedte "en face" flink groter is dan "en profil". Als deze sporen op hun kant staan op het, onder het dekglas liggend lamelstukje, vallen zij om bij het tikken op het dekglas (zwemmende in de vloeistof rondom het lamelstukje kan men ze niet tekenen en moeilijk meten). Gevolg: na het tikken ziet men op het lamelweefsel vrijwel uitsluitend omgevallen, plat liggende sporen en slechts hier en daar een nog op zijn kant staande en dus goed "en profil" waarneembare spore. Ola'h geeft van deze soorten foto's

van sporen, waarop deze allen plat liggen, dus "en face" te zien zijn. Hij geeft van deze sporen (waarschijnlijk dus ook van de sporen van soorten waarbij de sporen niet zijn afgeplat) alleen de lengte- en de "en face" gemeten breedte-maat, terwijl gebruikelijk is de "en profil" gemeten breedte-maat te geven. Ook Moser geeft voor alle *Panaeolus*-soorten slechts de sporematen in twee richtingen op; het lentikulair zijn van de sporen van verschillende soorten staat nergens vermeld. Zodoende mist hij een belangrijk verschillenmerk tussen *P. acuminatus* en *P. fimicola* (zie later).

Terecht geven K & R van de soorten met afgeplatte, lentikulaire sporen drie sporematen op: de lengte en de breedte "en face" en "en profil". Wij hebben van al onze *Panaeolus*-kollekties altijd lengte en breedte van 20 sporen "en face" en "en profil" gemeten en ontdekten daarbij, dat de "en profil" gemeten sporen gemiddeld iets korter zijn dan de "en face" gemeten sporen. De kleinere platte sporen vallen blijkbaar niet zo gauw om.

Bij vrijwel alle *Panaeolus*-soorten (niet bij *P. guttulatus* en volgens Hora ook niet bij *P. phalaenarum*) zijn de sporen min of meer (soms sterk) aan de top tuitvormig versmald, uitgetrokken. Deze sporen heten dan "citriform" (Ola'h) of "limoniform" (Hora) of -als het verschijnsel zwak is "sublimoniform" (Hora). Veruit de meeste sporen bij *P. fimicola* zijn gewoon ellipsoid-amygdaliform, maar herhaaldelijk komt men toch, zoals het een *Panaeolus* betaamt, enkele of zelfs vele limoniforme of sublimoniforme sporen tegen (bij Hora heten deze "ovate elliptic, slightly flattened on one side"). Deze citroenvorm wordt door K & R niet vermeld; zij is ook van geen waarde voor de determinatie.

De pileocystieden hebben wij alleen bij *P. acuminatus* en *P. fimicola* bestudeerd en dan nog alleen de pileocystieden aan de hoedrand (en niet -zoals Ola'h dit deed- ook hogerop). Daartoe sneden wij een wigje uit de hoed over een breedte van ongeveer 3-5 lamellen aan de hoedrand, de punt van het wigje gericht naar het hoedcentrum. Vervolgens werd onder de binokulaire loep met naald en punt van een afgebroken scheermesje alle lamelweefsel zorgvuldig verwijderd zodat men geen cheilocystieden in het preparaat van het hoedoppervlak krijgt. Het lastigst is het verwijderen van alle lamelweefsel bij de hoedrand. Bij droog materiaal is dit makkelijker dan bij vers. Het aldus overblijvende hoedvlees met hoedoppervlak werd dan op de gebruikelijke wijze door "wassen" in 10% NH_4OH van sporen bevrijd en daarna gekleurd in congorood, alles onder de binokulaire loep. Daarna krachtig uiteen tikken van het preparaat; de pileocystieden verschijnen dan zeer duidelijk.

Wordt vervolgd.

Literatuur:

- Bon, M. (1970). Flore héliophile Macromycètes de la zone maritime Picarde. Bull. Trim. Soc. Mycol. Fr. 86: 79-213.
- Dennis, R.W.G., Orton, P.D. & Hora, F.B. (1960). New Checklist of British Agarics and Boleti. Trans. Brit. Myc. Soc. Suppl. 1-10, 169-225.
- Hora, F.B. (1957). The genus *Panaeolus* in Britain. The Naturalist: 77-87.
- Lange, J.E. (1939). Flora Agaricina Danica IV, Copenhagen.
- Michael, E. & Hennig, B. (1967). Handbuch für Pilzfreunde IV: 312, pl. 269. Jena.
- Moser, M. (1978). Die Röhrlinge und Blätterpilze, 4e Auflage. In H. Gams Kleine Kryptogamenflora Band II b/2.
- Ola'h, G.M. (1969). Le genre *Panaeolus*: essai taxonomique et physiologique. Revue Mycol. Mém. Hors-Séries 10: 1-273.
- Singer, R. (1975). The Agaricales in modern taxonomy, 3rd Ed. Vaduz.

Voetnoot van de auteur:

Schryver stelt zich niet verantwoordelyk voor de in de tekst gehanteerde spelling.

OVER DE VERSCHIJNINGSJAREN VAN ENKELE CLAVARIOÏDE FUNGI

J. Reijnders

Nieuwe Meerdijk 382
1171 NZ Badhoevedorp

Zoals bekend, zijn sommige paddestoelen nogal wispelturig betreffende het tijdstip waarop ze uit het substraat verrijzen. Ik bedoel hiermee die soorten, welke in ons land slechts eens in de zoveel jaar gevonden worden en waarvan men aanneemt dat de mycelia ook slechts eens in de zoveel jaar fruktificeren, de z.g. schijndisjunkten.

Als we de Wetenschappelijke Mededeling van de K.N.N.V. over de clavarioïde fungi in Nederland openslaan, dan vinden we van die soorten welke slechts weinig in ons land gevonden zijn, alle bekende vondsten vermeld.